

Драгољуб Б. Ђорђевић¹
Универзитет у Нишу
Машински факултет
Катедра за друштвене науке
Ниш (Србија)

УДК 316.728(=214.58)(497.11)"2018"
303.686

Претходно саопштење

Примљен 28/10/2019

Измењен 27/11/2019

Прихваћен 01/12/2019

doi: [10.5937/socpreg53-23568](https://doi.org/10.5937/socpreg53-23568)

ТОМА СЕМАФОРЦИЈА

Сажетак: Социолошки портрет Рома Томе Семафорције, перача шофершајбни на једној од централних раскрсница града Ниша. Он јесте занимљива фигура, градски лик, пуки сиротан, врло проницљив, веома прибирљив, малкице спадало, донекле невољник и страшљивко, протежиран од заштитника; има омеђену територију делатности, уме са четком од детињства, ради оно што воли да би преживео, прилично зарађује, многи му завиде. Он не мами сажалење, ретко ко га стигматизује, није дрзник ни љутиша, не натура се и не протестује, занимање му је потцењено а нимало није лако, није алкавко и не фушари у послу, не воли шкртице, не дрежди на семафору нити тутунише. Тома Семафорција је перјаница међу стаклоперачима, надраста обичне пераче које свакодневно срећемо по српским варошима. Није откривалац посла званог брисач шофершајбни – он је само најбољи изданак тог рода, идеални тип.

Кључне речи: Ром, перач шофершајбни, раскрсница, семафор, Србија

Пишем о перачу шофершајбни свим изведеницама из ове речи, без којих није могуће да се дубље разуме Тома Семафорција, обитавалац Константинове вароши (Фотографија 1).

Ево покушаја да се он (надаље скраћено: ТС) портретише кроз издвајање ниске особина, карактеристичних поступања, животних позиција и скицирања физичког изгледа:

- ТС јесте врло *занимљива* фигура. Моја социолошка „прича” о Томи није вињета, како је рекао Џон Ленон (Lennon), „о незанимљивим људима који се баве незанимљивим стварима”² Наш стаклоперач унајмање спада у вукове уличног искуства.

¹ brkab@junis.ni.ac.rs

² Његов исказ преноси Зоран Пауновић (Paunović 2018, str. 92): „Песму ‚Lovely Rita’, ведру вињету о младој радници паркинг-сервиса, Ленон је сматрао једном од карактеристичних Макартнијевих песама ‚о незанимљивим људима који се баве незанимљивим стварима’ (попут, на пример, ‚Eleonor Rigby’). Макартнијева склоност, међутим, да прича обичне приче из тривијалне свакодневице, суштински се и није толико разликовала од Ленонове постмодернистичке интровертности, која је сваку, па и најбаналнију личну тему сматрала достојном уметничке обраде.”

• ТС као да има омеђену *иерийорију* пословања: нити он прелази на нечију, нити му се ини мешају у раду. Није да није било покушаја убацивања на његов „посед“, али су сви насрти осујећени.³ Зашто га нико не помера са раскрсја? Неправедно би било склонити га с раскршћа. [\(Фотографија 2\)](#)

• ТС је *ирошежиран*, као да има моћне заштитнике. Социолог мора да се запита да ли неки стоје иза њега, држе га за перчин, тј. стискају у шапи, имају под контролом у својој власти. Ако их има, да ли га, какав је чест случај, они израбљују? Дели ли са њима зарађено? Који су рекеташки капацитети?

• ТС поприлично *зарађује* – сазнали смо из друге руке – чак и више него што је просечна плата у Нишу и на југу Србије. И да то контролишу они који му узимају проценат. Мора да плати, док му ромски рекеташки обезбеђују посао, то јест мирно обављање – нико не сме да га дира, а камоли да му конкурише или га истисне. (Баба америчког списатеља Џ. Д. Ванса (Vance, 2018, стр. 20) једном му је рекла: „Нема ничег беднијег него када сиромаш краде од сиромаша. Довољно је гадно и без тога. Савршено је сигурно да нема потребе да још отежавамо једни другима.“)

• ТС изгледа да неко *йошкрати*, надгледа и узима му већи део зарађеног, тешко стеченог новца. Да не дође до забуне, не желимо да појединости о висини прихода и надзиратељима изађу на лице дана! То може да му шкоди – у посао социолога и ромолога не спада да науде рањивој групи и убогом створу. Поштујем методолошко правило које сам прописао у дискусији са Сагом Векман [Weckmann] и понудио га осталим ромолозима: „Рањивим етносима се не помаже изношењем негативних примера, поготову инсистирањем на њима. Нотирам неколико случаја о којима сам већ писао“ (Ђорђевић, 2005, стр. 16–17). Нешто се прећуткује због закона, јер би ради изнетог податка неко био окривљен и кажњен. Ромологу није посао да раскринкава Рома џамбаса или коњокрадицу. Онај који му је незаборавно приповедао о једном нестајућем виду самоодрживости ромске културе, може именом и презименом допрти до јавности тек када га више не буде качио закон. Друго се заобилази због ‘нецивилизацијске ароме’ како не би нанело срамоту конкретном појединцу и пољуљало његов статус у својти. Ромологу није посао да издаје еманциповану Ромкињу. Она која му је непревазиђено приповедала о паклу кроз који је прошла због ‘раног’ губљења невиности, односно непоштовања једног конзервативног обичаја ромске културе, може именом и презименом dospети у јавност тек када заснује породицу, доживи старост и буде поштована као мајка. Треће се свесно забашурује због тога што је јавно мњење неспремно да га прими и уважи. Ромологу није посао да потенцира енормно богатство неколицине Рома. Они који су му искрено приповедали о томе како су се окористили на рачун културе беде својих саплеменика, могу именом и презименом стићи до јавности тек кад се убоги мало издигну изнад дна. У *ромолошким истраживањима йолазишће мора биши хуманистички анјажовано*” (Ђорђевић, 2014, стр. 109).

• ТС је пуки *сиротиан* и потиче из најнижег социјалног круга. Неимаштина је породична традиција и у његовом дому могу се видети најгори знаци сиротињства.

³ Ради упоређења ишчитати чланак Џона Кларка (Klark) *Скинхеди и маично оживљавање заједнице* (Ђорђевић, 2013, стр. 45–50) о томе како британски скинхеди „штите” своју територију.

Томини су урођени у беду. За разлику од многог Рома, он не подноси и не мири се са незамисливим сиромаштвом које подрива сваку људскост и урушава душу.⁴

- ТС попут радишне му сабраће покушава нешто-нешто да би *преживео*. Његово нешто-нешто се ипак разликује од већине покушавалаца јер је, све су прилике, уносно. Нешто-нешто а уносно!

- ТС не мами *сажаљење*! Самохрани се; не јури на шалтер нишког Центра за социјални рад да му нељубазна намештеница „удели” цркавицу као ромском убожјаку. Да ли је друштвено пожељније да Семафорџија буде социјални паразит, џепокрадица и жицар, или да се самоиздржава рмбачећи својим двома шакама? Он није безделник, већ запосленик.

- ТС многи Ром *завиди*, јер „жетва” пара од камаре муштерија некад је толико обилна, да му се може позавидети. А завидљивци су остали урбани рудари: ини бри-сачи стакла и препродавци на бувљаку⁵, ђубретари и контејнераши, рабације и амали, скупљачи гвозђурије и пластике, боца и старе хартије – да не спомињемо просјаке. Многи би да га изгурају с раскршћа.

- ТС је у приликама својеврсне *међуујућености* с власницима четвороточкаша. Њему је прање занат и извор преживљавања, њима је због оптерећености послом он добродошао, јер често немају времена да отерају ауто у перионицу, и решава им „проблем” љубимца.

- ТС је омиљени градски *лик*. Изобилно користећи мишљења другара, пријатеља, познаника и случајних пролазника који су се додиривали с перачем на раскрсници Моста младости, жили куцавици нишевљанског промета, преносим да се у длаку слажу око тога да им је Семафорџија драга фигура, да га скоро никад не одбијају када се и без питања налакти на хаубу и крене с хигијеном, био плаћен или не, да их очас развесели искреним смешком и барем на трен им поврати добро расположење после суморног радног времена и препирке с нарогушеним шефом, нељубазном касирком у успутном дућану или смотаним точиоцем горива на НИС-овој бензинској постаји.

- ТС ретко ко *стии* *маи* *изује*, премда обичан свет у Србији, не упознавши их и имавши овлаш додире, олако и оштро збори о семафорџијама. Често их осуђује, забрављајући поуку Фредерика Лордона (Lordon, 2019, str. 5), француског економисте, по којој „(је) ‘осуда’ одувек била најбољи начин да се покаже неразумевање...” Када возим неког мојим колима и пролазимо Томином трасом, онда ми кадикад који од њих натукне некако овако: „Види Брко ово Циганче, понаша се надмено и никога не зарезује као да је раскрсница његова прђија, као да му је ханума богата прђијашица.” То је лажно стечен утисак и подложни су му они који ретко пролазе туда.

- ТС није *јржлав*, нит је дрзник. Није препирач с нељубазним шоферима и онима који му одбијају услугу. Очевидно је израстао из доброг корена.

- ТС је врло *јроницљив*. Ту његову особину, која завређује поштовање, многи су запазили. Ево приче Белопаланчанина Бранислава Митића, који четири десетлећа

⁴ Белетрискиња Јелена Ленголд социолошки закључује: „Осетила сам разлику између појмова *сиромаштво* и *беда*... Сиромаштво је кад немате новца, а беда почиње да вам урушава и душу (Vujičić, 2019, str. 54).“

⁵ Детаљније о томе у књизи *На коњу с лайшхойом у дисајама* (Ђорђевић, 2010, str. 113–129), у одељку „Роми на бувљаку“.

живи у Берлину и који сваке године барем месечно дан-издан прелази бувљачку раскрсницу:

„Здраво Драгане, радује ме што могу да допринесем истраживању о Томи Семафорцији. Овом приликом испричаћу ти мој доживљај са Томом. Био сам с Брацом у колима и на 50 метара од семафора видели смо Тому како са великим пожртвовањем прилази аутомобилима. Браца ми рече да не прилазим семафору, тј. да направим растојање између мог аутомобила и претходног тако да Тома изгуби вољу да направи 15 корака до мог аутомобила. Одмах сам прихватио Брацин савет и посматрао Тому како ће да реагује. Његова реакција, експресно схватање ситуације, потискивање осећања разочарења и непротествовање учинило је то да се код мене створио трајни *респект* према Томи. То се десило пре три-четири године. Ја сам прелазио преко тог семафора безброј пута после тог догађаја. Више никада нисам правио то растојање, али Тома ме је запамтио и када стојим у колони испред семафора Тома пролази поред мог аутомобила и види ме, али не прилази да пере шофершајбну. И тада имам осећај, када се сретну наши погледи, онда оживи поново та сцена коју сам горе описао. За мене је то један од доживљаја који се трајно меморишу...“⁶

• Јес, ТС се *нуди*, али се не натура, не намеће – у то смештамо део његовог успеха. Он није вребач аутомобилиста. Стиже свуда, не ландара се док је на прометници. Није готован као приличан број истоплеменика и припадника већинског народа. Само једном сам спазио преуморног Семафорцију, дремљивог и испруженог као клада на цокли Мартиријума. Немаги он времена за доконлук.

• ТС није *иродирљив*, већ *прибирљив*. Не бира кола према регистрацијама, да ли су странска или нашинска, јефтина или скупа, половна или новцијата. Показује једнаку меру према свим типовима аутомобила. (Друкчије поступају скопске семафорције: „Брисачи обично иду на кола са страним регистарским таблицама, луксузнијим аутомобилима, у нади да би добили надокнаду за свој рад.“⁷) За њега је главно да навиру аута и зато кипти од осмеха кад спази подуг ред четвороточкаша.

• ТС не *иротшестује*. И нема разлога: полиција га не дира, с возачима сјајно споређује. Зато се буне стаклоперачи у другим местима, попут оних из центра Шумадије:

„КРАГУЈЕВАЦ – Несвакидашњи протест одржан је данас у Крагујевцу, у центру града на раскрсници код Великог парка, где су се окупили незадовољни перачи шофершајбни, који су захтевали да им се омогући рад. Перачи шофершајбни годинама уназад су део најпрометнијих раскрсница у Крагујевцу, а питање је да ли ће тако и остати, јер им, како наводе, полиција не да да раде, па су неки од њих јутрос ступили у штрајк глађу. Већина од њих на овај начин издржава своје породице и не види начин како ће то радити убудуће. – Перема шоферке већ неколико година и мислим да је ово поштен посао. Не крадемо, трудимо се и не смарамо возаче. Ко

⁶ Електронско писмо: From: Branislav Mitic [mailto:mitic.branislav.berlin@gmail.com] Sent: Friday, August 31, 2018 2:46 PM To: ‚Dragoljub B. Djordjevic‘ Subject: Toma Semafordzija i ISPOVEST.

⁷ Извештај Ружице Цацановске (From: Ruzica Cacanovska [mailto:ruzica.cacanovska@gmail.com] Sent: Wednesday, November 14, 2018 12:16 PM To: brkab@junis.ni.ac.rs Subject: Re: Information! Брка).

хоће – хоће и плати колико жели. Од овога се издржавамо и не видим на који начин ћемо убудуће зарађивати – каже један од перача шофершајбни (16. мај 2016).⁸

• *ТС ради* оно што воли или *воли* оно што ради. Парафразирамо Хуана Октавио Пренса (Prenz), аргентинског писца на адреси у Трсту, који некако тако вели: „Најважније је радити оно што се воли, а ако се то нема, онда мора да се воли оно што се ради.“

• *ТС уме са чејком* од детињства... Рано је почео да се својски труди и обезбеди кору хлаба за фамилију и себе... Извежбао се до те мере да у исто време хитро брише ветробранско стакло, гледа у семафор, комуницира с возачем, дели осмехе пролазницима, стигне да покупи награду и не укочи промет [Фотографија 3], „што савршено показује изванредну интелигенцију, брзину, покретљивост, довитљивост и симултаност (Карор, 2019, стр. 21)“.⁹

• *ТС работа* није толико *олака* попут рамаџијске, ако уопште постоји лак занат, није ни тешка као таљигарска или ђубретарска – негде је између. Док рамаџија урамљује уметничке слике, фотографије, гоблене... у миру затвореног простора своје скромне радњице, *дотле семафорџију* на отвореном пржи сунце, полива дажд и засипа суснежица [Фотографија 4], али може да се склони и одложи обавезу јер нема пријављену делатност и не гањају га порезници, а раџије су, уједно и претоварачи терета који превозе, условљени погођеним послом и исплатом по обављеном раду, као што за чистаче улица и сакупљаче секундарних сировина „нема одмора док траје обнова“. – Перач шофершајбни није тек, или не би требало да буде, фолирање од занимања.

• *ТС посао је пошцењен*, као што је одавно презрен и омаловажен ковачки занат – ромски идентитетски амблем.¹⁰ (Постоји изрека „Где су орач и копач, ту је и ковач“. Нема више ни орача ни копача – затрше се и ковачи.) Да неко не помисли како је прање стакла на возилима лепршава занимација. Далеко од тога: испирање шофершајбни заморан је посао.

• *ТС није љуџиша* и баксуз. Њега изузетно можете затећи нерасположеног, никада тужног онолико и онако „као циганска капела у празној кафани“.¹¹ Умилан је чова, не позер, и никада, баш нити једном, нисмо га затекли нарогушеног, намргођеног и љутиг. А свакодневица жуља ли га жуља!¹²

⁸ <http://ritamgrada.rs/kragujevac/vesti/peraci-sofersajbni-ne-daju-nam-da-radimo-teraju-da-krademo/>

⁹ Такве особине Момо Капор (Карор, 2019, стр. 21) приписује домаћим банкарским намештеницама: „За разлику од њих, наше банкарске службенице су генији Наполеоновог типа. Док чекате на новац, службенице у нашој банци куцаће једном руком рачун, а другом на компјутеру, док ће телефонску слушалицу придржавати брадом и мирно разговарати са неким о томе да су се у Булевару појавили женски мантили упола цене. Успут ће кувати кафу на решоу у фиоци, пушити и објашњавати се са странкама док завршава доручак.“

¹⁰ У својој посвети деди, старом врањанском ковачу, Симон Симоновић (Simonović 2017, стр. 14) вели: „Данас је овај занат презрен и омаловажен, њиме се углавном баве Цигани.“

¹¹ Сјајни изрицај Борислава Михајловића Михиза из једног фрагмента његове прозе (Mihajlović, 2018, стр. 59).

¹² Мирјана Уакнин, преводилац романâ Патрика Модижана (Modiano), спомиње једног његовог књижевног лика: „Онога који нас подсећа да ничија свакодневица није сачињена само од хероја или победника (Uaknin, 2018, стр. 4).“

• ТС наравно да *не љуби* скомрације, оне који у ладици аутомобила намерно скупљају метални ситниш, увек имају два, пет, 10 или 20 динара, спремни да га „часте“. Да не би случајно морали да се испрсе папирном банкнотом од 50 или 100 динара. Хајде де, једни цицијаше и кроз прозор му тутну металне монете – жуту петобанку или бели десетодинарку – но ту су и они који баш шкртаре, који се праве „блесави“ и не пруже му ништа, никакву цркавицу.¹³ Зато он, како га бог дао, без обзира на поступак возача тврдица, свакога послужи.

• ТС ретко кад *дрежди* на семафору, покарабаси се с муштеријама или не дај боже да склизне у екстремну ситуацију да га неко одалама. Није као остали нишки стаклоперачи, међу којима су нарочито малолетници склони крупним инцидентима.

• ТС није доконција, *не шућунише*, јер кад би дуванисао – работа би трпела! Нерентабилно је то задовољство, односно луксуз за некога који се упиње да скрпи коју парицу и раскида алку по алку сиротињске културе.

• ТС руке *не краси* компјутерска, нити дунђерска као лопата шакетина, али није да није да нема подебљане прсте прилагођене перачком занатству.

• ТС није *сувоњав*, није згољавко, него је добро попуњен, има га онако здепастиг. Једино што заноси једном ногом.

• ТС не *фушари*. Опремљен је свим потребним радилима и одговарајућим течностима за коректно обављање посла: увек су на располагању неколико канти с обичном водом, пачавре и приручне четке, разноврсне хемикалије и флашице за прскање (део тога оставља поред семафорског стуба да преноћи, вредније ствари носи кући; воду захвата код Јагодинмалаца, ту недалеко од комшија). Стекао је изврсну спретност у брисачкој работи, што му омогућава да за трен изврши једно прање предњег и задњег аутомобилског стакла, хитро покупи награду – новце – и пређе на следећа кола; и све тако док се на семафору не упали зелено светло.

• ТС није ни *аљкавко*. Иако се занима прљавом работом гланцајући замазана стакла, не одаје запуштеног момка, напротив – врло су му уредни обућина, одећа, руке и лице.

• ТС малкице је *сјадало*, враголаст делија, спреман на шалу мимиком, гестом и полугласом; који пут изведе какву перачку егзибицију, свагда измами осмех, цери се и подноси недаће и тежачки посао као да има све време овога света?

• ТС је донекле невољник, полумутав и малцне шепав. Да мука буде већа, клецаво хода. То га нимало не осујећује да се радно ангажује и изабере праву меру тога. И његова гланцерска братија уме да не претера у послу. Невероватна вест, 11. новембра 2013, нашла се на сајту Нишке телевизије:

„Уколико сте се надали да ћете на некој од раскрсница у граду добити брзинско прање шофершајбне или сте се припремили да инстинктивно одмахнете руком, највероватније ћете остати ускраћени и за једно и за друго. Празник је, изгледа, и за већину уличних перача прозора, па ћете их данас тешко наћи на радном месту.“¹⁴

Изгледа да и стаклоперачи имају „запрешне дане“!

¹³ „Наравно, у томе постоји велика доза аморалности. Такав је сваки поступак у чијој основи лежи одбрамбени механизам” (Dovlatov, 2018, стр. 30).

¹⁴ <http://ntv.rs/praznuju-i-peraci-sofersajbni-video/>

• ТС је схватљиво малкице *сѝрашљив*. Када сам га питао да са својим истраживачким тимом намеравам да проучим његову работу и спремим монографску студију, у којој ће бити „главни лик”, без зазора је прихватио. Касније, међутим, када су га помоћници снимали на радном месту, и када их је запазио, помислио је да смо ми неке уходе испред одговарајуће државне институције. Наравно да се највише плашио да нисмо из МУП-а, те је његов коментар био да не жели да заврши у апсу.

Речју, Тома Семафорџија је „докторирао” на шофершајбни – тврдо стојим иза ове изјаве – перјаница је међу стаклоперачима, надраста обичне пераче које свакодневно срећемо по српским варошима. Није откривалац посла званог брисач шофершајбни – он је само најбољи изданак *ѝої рода, идеални ѝиш*.

Тома Семафорџија и његов „безазлени” позив, зачудо, *нису занимљиви* ни локалним средствима за масовно преношење порука, а прича о томе сигурно би била довољна за документарни филм.¹⁵ Семафорџија јесте много тога, понајмање је затурен лик за којим треба да се трага и до којег се тешко долази. Ено га, окапава на раскрсници, ишчекује да га неко замети и обележи новинцијском репортажом или телевизијским записом. Нема нам друге, неће *press* – хоће социолози!

И тако, миц по миц и идући социолошком линијом, заједно с Драганом Тодоровићем, поче да се одредметњује моја замисао о изучавању и монографској обради нишлијског перача шофершајбни званог – Тома Семафорџија.

Ако успемо да одговоримо на добар део питања постављених на почетку истраживања, онда смо испунили задатак.¹⁶

У позадини социолошког портретисања Томе Семафорџије, нишког Рома, и издвајања димензија његовог портрета, стоји теорија интеркултурализма. Ономад, у једном уводу у ромолошке студије, одлучно се одредило – интеркултурализам је опште место ромологије као дисциплине у изградњи.

„Веа између интеркултурализма и Рома јесте давнашња. Роми су парадигма интеркултуралности. Зашто? Зато што је практични интеркултурализам, независно од скрупулосних теоријских распри, нешто што Роми већ вековима живе, свугде са другим етносима и културама”¹⁷ (Ђорђевић, 2010, стр. 22).

¹⁵ Мери Билић (Bilić, 2018, str. 5), критикујући медије, такође примећује: „Заниљиво је да ТВ репортери врло брижљиво воде рачуна о томе да кад праве прилог о неком ‚безазленом’ старом занату који изумире, радионици или продавници бомбона или ратлука или старој госпођи која поправља кишобране и која је у некој учерици у коју уђе једва десетак муштерија дневно, ничим, па ни сликом нипошто не открију у којем се делу града налази. Или, не дај боже, улици. Ваљда да их гледаоци којим случајем не пронађу а ови да се не обогате.”

¹⁶ Тако вели и несуджени писац, јунак романа Милана Оклопџића *Метро* (Oklopđić, 2014, str. 27): „Ако нађем одговор на половину питања које поставим у књизи, ја сам обавио свој задатак, све остало је измишљање и лаж“.

¹⁷ Тј. залажем се за што више разумевајуће социологије, а мање сцијентизма и сувопарне социологије (и демографије, етнографије и историје).

Портрет је формиран на основу деценијског примарног искуства истраживача. У том периоду смо скоро свакодневно посматрали понашање брисача шофершајбни на раскрсници, често разговарали на његовом „радном месту” или за време пауза, фотографисали га у различитим ситуацијама, прикупљали основне податке о њему од сабраће му, која га добро зна, као и мишљења возача нерома. Присан, интиман опис лика Томе Семафорције изведен је у духу *thick description*¹⁸ Клифорда Герца (Clifford Geertz). А да ли се догодило огромно непоклапање или приближно слагање увида, изложених на претходним листовима,¹⁹ до којих сам дошао деценијским свакодневним гвирењем кроз стакло аута у Тому Семафорцију и резултата систематског емпиријског праћења његовог рада у 2018, које су спровели искусни истраживачи – Драган Тодоровић, Јелена Динић и Младен Митровић – читаоци ће установити читањем материјала из књиге *Тома Семафорција*, која ће се појавити из штампе 2020. године.

¹⁸ *Thick description* је заправо присан, интиман опис за који се залагао и примењивао Герц, најбоље и објаснио у чувеној студији *Анїтроїолої као њисац* (Geertz, 2010).

¹⁹ Ернесто Сабато (Sabato) право вели: „Поново имамо двојност писца, двојност између онога што се замисли и онога што се оствари (Barone, 2019, str. XV).“

Dragoljub B. Đorđević¹
University of Niš
Faculty of Mechanical Engineering
Chair of Social Sciences
Niš (Serbia)

TOMA THE TRAFFIC LIGHT MAN²

(*Translation In Extenso*)

Abstract: A sociological portrait of the Romani Toma the Traffic Light Man, a windshield wiper on one of the central intersections in the city of Niš. He is an interesting figure, a city guy, poor as a church mouse, very observant and picky, a bit of a buffoon, somewhat reluctant and apprehensive, protected by his guardians; he has a delineated area of operation, he has been skilful with his squeegee from his childhood, he does what he likes to do in order to survive, he earns a pretty penny, and he is the envy of many. He does not yearn for compassion, he is rarely stigmatized, he is not impudent or bad-tempered, he does not impose on people or protest, his profession is underestimated but not at all easy, he is not messy or slipshod, he does not like misers, he does not loiter around the traffic lights or smoke. Toma the Traffic Light Man is at the forefront of the squeegee men, he towers above regular cleaners that we meet daily in Serbian towns. He did not establish the profession known as the squeegee man – he is just the best specimen, the ideal type.

Key words: Romani, squeegee man, crossroads, traffic light, Serbia

I am writing about a squeegee man with all the derivatives of this word, without which it is impossible to deeply understand Toma the Traffic Light Man, a resident of Constantine's town [Photo 1](#).

Here is an attempt to portray him (here in after: TLM) by distinguishing an array of traits, characteristic actions, life positions, and sketching his physical appearance:

TLM is a very *interesting* figure. My sociological “story” about Toma is not a vignette, as John Lennon put it, “about boring people doing boring things”.³ Our squeegee man is a wolf of street-life experience to say the least.

¹ brkab@junis.ni.ac.rs

² Prepared as part of the project *Sustainability of the Identity of Serbs and National Minorities in the Border Municipalities of Eastern and Southeastern Serbia* (179013), implemented at the University of Niš – Faculty of Mechanical Engineering, and funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

³ Zoran Paunović (Paunović, 2018, p. 92) tells his statement: “The song ‘Lovely Rita’, a cheery vignette about a young parking service worker, was considered by Lennon to be one of McCartney’s characteristic songs ‘about boring people doing boring things’ (like for example, ‘Eleanor Rigby’). McCartney’s tendency, however, to tell ordinary stories from trivial everyday life was fundamentally

TLM seems to have a delineated operation *territory*: neither does he trespass onto someone else's, nor do they interfere with his work. It's not to say that there were no attempts to invade his "territory", but all attempts were thwarted.⁴ Why is no one moving him from the intersection? It would be unfair to remove him from the intersection. [Photo 2](#)

TLM is *favoured*, as if he had powerful protectors. A sociologist must ask himself whether some people are behind him, have power over him, have him under their control. If so, do they exploit him, as is often the case? Does he share his earnings with them? What are the racket capacities?

TLM *earns* quite a lot – we learned from someone else – even more than the average salary in Niš and southern Serbia. And people who take a percentage control this. He has to pay and while Romani racketeers who protect his operation, that is, peaceful work – no one can touch him, let alone compete with him or squeeze him out. (A grandmother of the American writer J. D. Vance (Vance, 2018, p. 20) once said to him, "There is nothing more miserable than the poor steal from the poor. It is nasty enough without this. It is perfectly certain that there is no need to make things even more difficult for each other.")

It seems like someone is *stealing* from TLM, overseeing and taking most of his hard-earned money. To avoid confusion, we do not want the details of the amount of revenue and the overseers to come out on the open! It can hurt him – the job of a sociologist and a romologue is not to hurt a vulnerable group and a poor creature. I respect the methodological rule I laid down in my discussion with Saga Weckmann and offered to other romologues: "Vulnerable ethnicities are not helped by presenting negative examples, especially by insisting on them. I note several cases I have already written about" (Đorđević, 2005, pp. 16–17). Some things are not spoken about because of the law, because due to the information given, one could be persecuted and punished. It is not the job of a romologue to expose a Romani horse dealer or a horse stealer. The one who has unforgettably told him about a disappearing form of self-sustainability of Romani culture can be made known by public only after the law can no longer harm him. Other things are not mentioned due to the 'uncivilized aroma', so as not to embarrass a particular individual and to shake his/her status among their own. It is not the job of a romologue to expose an emancipated Romani woman. The one who told him about the hell she went through because of the 'early' loss of virginity, that is, disrespect for a conservative custom of Romani culture, her identity can only be made public by name and surname when she starts a family, reaches old age and is respected as a mother. Some things are deliberately deluded because the public opinion is unwilling to receive and respect it. It is not the job of a romologue to emphasize the enormous wealth of a few Romani people. The people who honestly told him how they have benefited from the culture of misery of their tribesmen can only be made public by name and surname when the poor rise a little above the bottom. *In romological research, the starting point must be humanistically engaged*" (Đorđević, 2014, p. 109).

TLM is a *poor* man descended from the lowest social circle. Poverty is a family tradition and the worst signs of destitution can be seen in his home. Toma's family is immersed in not so different from Lennon's postmodern introvertness, which considered every, even the most banal, personal topic worthy of artistic treatment."

⁴ For the sake of comparison, read John Clarke's article *Skinheads and the magical recovery of the community* (Đorđević, 2013, pp. 45–50) on how British skinheads "protect" their territory.

poverty. Unlike many Romani people, he does not tolerate and accept the unimaginable destitution that undermines all humanity and destroys the soul.⁵

TLM, like his workmates, is trying to do little-something to *survive*. However, his little-something is different from what most are doing, because, apparently, it is lucrative. A little-something is lucrative!

TLM does not lure *pity*! He is self-sustained; does not rush to the counter of the Niš Center for Social Work to ask an unkind official to give a few dimes to a Roma beggar. Is it socially preferable for the Traffic Light Man to be a social parasite, a pickpocket and a beggar, or to self-sustain himself by working with his two hands? He is not a layman, but an employee.

TLM is *envied* by many Romani people because the “harvest” of the customer’s money is sometimes so abundant that it can be envied. And the envious ones are the other urban workers: squeegee men and flea marketers⁶, garbage collectors, cart drivers and carriers, iron and plastic collectors, collectors of bottles and old paper – not to mention beggars. Many would push him out of the intersection.

TLM is in a position of *interdependence* with the owners of four wheelers. To him, wiping is a craft and a source of survival; he is welcomed by them because of their own workload, as they often do not have time to drive their cars to the carwash, and he solves their pet’s “problem”.

TLM is the city’s favorite *figure*. Relying on an abundance of opinions of friends, acquaintances and random passers-by who had contact with the squeegee man at the intersection of the Bridge of Youth, the life-line of Nišian traffic, I report that they all agree that the Traffic Light Man is a dear figure, that they almost never refuse him even when he leans on the hood and starts with the hygiene without asking, paid or not, to cheer them up with an honest smile and at least for a moment restore their good mood after gloomy hours at work and quarrels with a ruffled boss, an unkind cashier in a shop or with a clumsy worker at NIS gas station.

TLM is rarely *stigmatized* by anyone, though the ordinary folks in Serbia, without having really met them, talk about traffic light men too easily and harshly. They often judge them, forgetting the lesson of Frédéric Lordon (Lordon, 2019, p. 5), a French economist, according to whom “condemning’ has always been the best way not to understand...”. When I give a ride to someone and we pass by Toma’s area, sometimes some say something like this: “Look at Brko, this Gypsy, he acts arrogantly and answers to no one, as if the intersection was his property, as if his hanuma brought a rich dowry.” It is a false impression and those who rarely pass through are susceptible to it.

TLM is not *quarrelsome*, nor arrogant. He does not argue with unkind chauffeurs and those who refuse his service. He obviously sprang from a good root.

TLM is very *insightful*. This respect-worthy trait has been noticed by many. Here is a story of Branislav Mitia, a resident of Bela Palanka, who has lived in Berlin for four decades and who crosses the flea market intersection every month at least:

⁵ A fiction writer Jelena Lengold concludes sociologically: I felt the difference between the terms *poverty* and *destitution* ... Poverty is when you have no money and destitution begins to plague your soul (Vujičić, 2019, p. 54).”

⁶ For details, see *On a Horse with a Laptop in Saddlebags* (Đorđević, 2010, pp. 113–129), in the section “Roma on the Flea Market”.

“Hi, Dragan, I’m glad that I can contribute to the research on Toma the Traffic Light Man. On this occasion, I will tell you about my experience with Toma. I was in the car with Braca and, from the distance of about 50 meters from the traffic light, we saw Toma approach the cars with great devotion. Braca told me not to approach the traffic light, i.e. to make a distance between my car and the previous one so that Toma would lose interest to take 15 steps to my car. I immediately accepted Braca’s advice and watched Toma react. His reaction, his expressive understanding of the situation, suppressing feelings of disappointment and non-opposition, spurred a feeling of a lasting *respect* for Toma. It happened three or four years ago. I have crossed this traffic light numerous times since that event. I have never made that distance again, but Toma remembered me and when I was standing in the row in front of the traffic light, Toma passed by my car and saw me, but he did not approach to wipe the windshield. At this moment, when our eyes meet, I have a feeling that the scene I described above comes to life again. For me, this is one of permanently remembered experiences...”⁷

Yes, TLM does *offer* his service, but he does not force it, he does not impose himself – that is part of his success. He is not lurking for drivers. He gets everywhere, he doesn’t wander about while on the intersection. He is not an idler as a fair number of his tribesmen and members of the majority people are. Only once did I see the overworked Traffic Light Man drowsy and outstretched like a log. He doesn’t have time to be idle.

TLM is not *choosy*, but gathering. He does not choose cars according to license plates, whether they are foreign or domestic, cheap or expensive, used or new. He shows equal behavior to all types of cars. (The Skopje traffic light men behave differently: “Squeegee men usually go to cars with foreign license plates, more luxurious cars, in hopes of getting payment for their work.”⁸) For him, the main thing is that the cars are coming and that’s why he smiles broadly when he sees a long row of four-wheelers.

TLM does not *protest*. And there is no reason: the police are not bothering him, he has great relationship with the drivers. That is the reason squeegee men from other places are complaining, such as those in the center of Šumadija:

“KRAGUJEVAC – An unusual protest took place today in Kragujevac, in the city center at the intersection near the Great Park, where dissatisfied squeegee men gathered, demanding that they be allowed to work. Squeegee men have been part of the busiest intersections in Kragujevac for years, and the question is whether they will remain so, because, as they say, the police will not let them work, so some of them went on hunger strike this morning. Most of them support their families in this way and do not see how they will do it in the future. – I’ve been wiping windshields for several years and I think this is decent work. We do not steal, we work hard and we do not bother drivers. Whoever wants the service can get it and pay for it as much as they want. We are surviving on this money, and I do not see how we will make money in the future – says one of the squeegee men (16 May 2016).”⁹

⁷ E-mail: From: Branislav Mitic [mailto:mitic.branislav.berlin@gmail.com] Sent: Friday, August 31, 2018 2:46 PM To: „Dragoljub B. Djordjevic“ Subject: Toma Semafordzija i ISPOVEST.

⁸ Report by Ružica Cacanovska (From: Ruzica Cacanovska [mailto:ruzica.cacanovska@gmail.com] Sent: Wednesday, November 14, 2018 12:16 PM To: brkab@junis.ni.ac.rs Subject: Re: Information! Brka).

⁹ <http://ritamgrada.rs/kragujevac/vesti/peraci-sofersajbni-ne-daju-nam-da-radimo-teraju-da-krade-mo/>

TLM *does* what he likes or *loves* what he does. To paraphrase Juan Octavio Prenz, an Argentine writer living at an address in Trieste, who says: “The most important thing is to do what one loves, and if it is not the case, then what must be done is to love what one does.”

TLM has known his way with the *brush* since childhood ... Early on, he began to work hard and provide bread for the family and himself ... He is proficient to the point that he can quickly wipe the windshield, look at the traffic light, communicate with the driver, share smiles to passers-by, manage to pick up the money and not congest the traffic (Photo 3), “perfectly demonstrating extraordinary intelligence, speed, mobility, agility and simultaneity (Kapor, 2019, p. 21).”¹⁰

TLM’s work is not as *easy* as that of a picture framer, if there is an easy craft at all, it is not as difficult as that of a cart driver or garbage collector – it’s somewhere in between. While a picture framer frames art paintings, photographs, tapestries... in the quiet confines of his humble shop, a squeegee man is in the open sun, in the pouring rain and drizzles of snow (Photo 4), but he can shelter and postpone the work because he has no registered activity and is not pursued by taxpayers, whereas cart drivers are also the carriers of the cargo they transport, conditioned by the agreed work and the pay-per-work type of payment, and for street cleaners and recyclers, there is never rest. – The job of a squeegee man is not merely a phony occupation, or it shouldn’t be.

TLM’s work is *undervalued*, the same as the trade of blacksmiths- a Roma identity emblem¹¹, has long been despised and belittled. (There’s a saying, “Where a plowman and a digger are, there’s also a blacksmith.” There are no more plowmen or diggers – blacksmiths are also gone.) Lest anyone think that wiping windshields is an easy interest. Far from it: wiping windshields is a tedious job.

TLM is not *impudent* and ill-tempered. You can sometimes find him in a bad mood, never as sad as “a gypsy band in an empty tavern.”¹² He is a pleasant man, not a poser, and we have never, in any case, found him ill-tempered, frowned and angry. While daily struggles are pressing hard on him!¹³

TLM, of course, does *not appreciate* stingy people, the ones who intentionally collect metal coins in the car drawer and always have two, five, 10 or 20 dinars ready to give, so as not to accidentally have to hand out a paper banknote of 50 or 100 dinars. Well, some misers cast a few metal coins through the window – a yellow 5-dinar coin or a white 10-dinar coin

¹⁰ Momo Kapor (Kapor, 2019, p. 21) attributes such traits to domestic bank clerks: “Unlike them, our bank clerks are geniuses of the Napoleonic type. While waiting for the money, the clerks at our banks will type the bill with one hand and type on the computer with the other, while holding the phone to their chin and talking quietly to someone about half-price women’s coats in stores on the Boulevard. Along the way, they will brew coffee on a rack in a drawer, smoke and talk to customers as they finish breakfast.”

¹¹ In a dedication to his grandfather, an old blacksmith from Vranje, Simon Simonović (Simonović 2017, p. 14) says: “Today, this craft is despised and belittled, performed mainly by Gypsies.”

¹² A splendid expression of Borislav Mihajlović Mihiz from a fragment of his prose (Mihajlović 2018, p. 59).

¹³ Mirjana Uaknin, a translator of Patrick Modiano’s novels, mentions one of his literary figures: “The one who reminds us that no one’s everyday life is made up of heroes or winners only (Uaknin, 2018, p. 4).”

– but there are some who are really miserly, who act silly and give him absolutely nothing.¹⁴ That is why, as God has made him, regardless of the actions of stingy drivers, he provides service to everyone.

TLM rarely *loiters* at the traffic light, fights with customers, or God forbid slips into an extreme situation for someone to punch him. He is not like other squeegee people in Niš, among whom minors are particularly prone to major incidents.

TLM is not an idler, he *does not smoke*, because if he did – the job would suffer! It is unprofitable pleasure, that is, a luxury for someone who struggles to make ends meet and break away from the culture of poverty.

TLM's arms are not *adorned* with hands resembling the ones of a computer specialist, nor the ones large like shovels that belong to construction workers, but he does have thick fingers adapted to the wiper craft.

TLM is not *skinny*, he is not bony, but rather rounded, chubby. But the thing is, he hobbles with one foot.

TLM is not a *slipshod*. He is equipped with all the necessary tools and proper fluids to do the job properly: there are always several cans of plain water, cloths and hand brushes, a variety of chemicals and spray bottles (some of which he leaves at the traffic light overnight, he carries valuable things home; he takes water from the residents of Jagodin Mala, from neighbors, not far). He has acquired excellent skills in wiper work which allow him to do one wash of the front and the rear car window in an instant, quickly pick up the prize – money – and move on to the next car; until the green light comes on.

TLM is not *messy* either. Although he deals with dirty work by cleaning stained glass, he does not look like an unkempt man, on the contrary – his shoes, clothes, hands and face are very neat.

TLM is a bit of a *buffoon*, a mischievous guy, ready to joke with mime, gesture and half-voice; sometimes he performs some special wiper moves, always elicits a smile, smiles himself and endures hardship and hard work as if he had all the time in this world.

TLM is somewhat a *sufferer*, half-mute and slightly limp. To make the pain worse, he hobbles. That doesn't stop him from working hard and choosing the right measure. His wiper brethren also know how not to overdo their work. On November 11, 2013, incredible news appeared on the Niš Television website:

“If you were hoping to get a speedy wiper service at one of the intersections in the city or were prepared to instinctively shake your hand as a sign of decline, you would most likely be deprived of both outcomes. It seems that most squeegee men are on holiday as well, so you will have a hard time finding them in the workplace today.”¹⁵

It seems that the squeegee men also have no-work days!

TLM is understandably a little *apprehensive*. When I told him that I intended to study his work with my research team and prepare a monograph study, which he would be the “main protagonist” of, he accepted without hesitation. Later, however, when the assistants were filming him in the workplace, and when he noticed them, he thought that we were

¹⁴ “Of course, there is a great deal of amorality in this. Such is every procedure with an underlying defense mechanism” (Dovlatov, 2018, p. 30).

¹⁵ <http://ntv.rs/praznuju-i-peraci-sofersajbni-video/>

some spies representing the appropriate state institution. Of course, he was most afraid that we were from the police, and his comment was that he did not want to end up in prison.

In short, Toma the Traffic Light Man has a doctor's degree in wiper trade – I firmly stand behind this statement – the best of the squeegee men, he towers above regular wipers we meet daily in Serbian cities. He did not establish the profession called squeegee men- *he is just the best specimen, the ideal type.*

Toma the Traffic Light Man and his “harmless” calling are, of course, *not even interesting* to the local mass media, but a story about them would certainly be enough for a documentary.¹⁶ The Traffic Light Man is a lot of things, but a misplaced, hard-to-find character the least of all. There he is, working hard at the intersection, waiting for someone to spot and present him to the world through a news report or television record. There is no other solution, the press won't do it – sociologists will!

And so, little by little, following the sociological line, together with Dragan Todoroviæ, my idea of studying and monographing the Nišian squeegee man – Toma the Traffic Light Man, began coming to life.

If we were able to answer a good part of the questions asked at the beginning of the research, then we have fulfilled our task.¹⁷

In the background of the sociological portrayal of Toma the Traffic Light Man, a Nišian Romani, and the distinction of different dimensions of his portrait, is the theory of interculturalism. At one time, however, in one introduction to romological studies, it was determined – interculturalism is the general place of romology as a discipline in the making.

“The connection between interculturalism and the Romani is ancient. The Romani are a paradigm of interculturalism. Why? Because practical interculturalism, regardless of scrupulous theoretical disputes, is something that the Romani have lived for centuries, everywhere with other ethnicities and cultures” (Đorđević, 2012, p. 22).¹⁸

The portrait was formed based on decades of primary research experience. During this period, we observed the behavior of the windshield wiper at the intersection almost daily, often talking to him at his “workplace” or during breaks, photographing him in various situations, collecting basic information about him from his fellow men, who know him well, and from the opinions of non-Romani drivers. A close, intimate description of Toma the

¹⁶ Meri Bilić (Bilić 2018, p. 5), criticizing the media, also notes: “It is astounding that TV reporters take great care while making a report about a ‘harmless’ old craft that is dying out, in a workshop or in a candy store, or about an old lady who fixes umbrellas in some old shack where only a dozen customers enter daily, not to reveal in any way, not even through a picture, what part of the city it is in. Or, God forbid, what street. I guess so that the viewers wouldn't find them by chance and that they wouldn't get rich.”

¹⁷ So says a would-be writer, the hero of Milan Oklopđić's novel *Metro* (Oklopđić, 2014, p. 27): “If I find the answer to half of the questions I ask in the book, I have done my job, all else is fabrication and lies.”

¹⁸ I.e. I am in favor of there being more understanding sociology and less scientism and dry sociology (and demographics, ethnography and history).

Traffic Light Man's character is made in the spirit of the thick description¹⁹ of Clifford Geertz. And whether there was a huge disagreement or approximation of the insights presented on the previous pages,²⁰ which I have come up with through the decades-long day-by-day observation of Toma the Traffic Light Man through the car window and the results of systematic empirical monitoring of his work in 2018, conducted by experienced researchers – Dragan Todoroviæ, Jelena Diniaæ and Mladen Mitroviæ – readers will find out by reading material from the book *Toma the Traffic Light Man* which will appear in print in 2020.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Barone, O. (2019). Great Literature Doesn't Use Words of Wisdom. *Danas*, March, XIV–XV [In Serbian]
- Bilić, M. (2018, August, 25). Instead of a Crocheted TV Cover. *Politika – TV revija*, 5 [In Serbian]
- Dovlatov, S. (2018). *Zone*. Beograd: LOM [In Serbian]
- Đorđević, D. B. (2005). Introduction. In: Barbara Davis (ed.) *Rromanipe(n): On the Cultural Identity of the Roma* (13–18). Beograd: Care International [In Serbian]
- Đorđević, D. B. (2010). *On a Horse with a Laptop in Saddlebags: An Introduction to Romology Studies*. Novi Sad: Prometej; Niš: Mašinski fakultet [In Serbian]
- Đorđević, D. B. (2013). *Skinheads: Guys from our Neighborhood*. Novi Sad: Prometej [In Serbian]
- Đorđević, D. B. (2014). A Romological Commentary on the Methodological Counsels of the Finnish Roma Saga Vekman. In: T. Varadi, D. Đorđević & G. Bašić. (eds.) *Contributions to the Strategy for the Advancement of the Roma*, 99–112. Beograd: SANU, Zaštitnik građana Republike Srbije [In Serbian]
- Geertz, C. (2010). *Works and Lives*. Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug [In Serbian]
- Kapor, M. (2019, February, 17). Eastern Discipline and Western Money. *Politika*, 21 [In Serbian]
- Lordon, F. (2019, January). The “Yellow Vest” Revolution and the Media. *Le Monde diplomatique*, 5–6. [In Serbian]
- Mihajlović, M. B. (2018, January, 18). One Season in Paris. *NIN*, 58–59 [In Serbian]
- Oklopčić, M. (2014). *Subway*. Beograd: Dereta [In Serbian]
- Paunović, Z. (2018). *The Age of Heroes*. Beograd: Geopoetika [In Serbian]
- Simonović, S. (2017). *Miscellaneous*. Beograd: Tanesi [In Serbian]
- Uaknin, M. (2018). Modiano, Life as a Novel. *Politika – Kultura, umetnost, nauka*, LXII (30), 4. [In Serbian]
- Vance, J. D. (2018). *Hillbilly Elegy*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Vujičić, M. (2019, February, 7). Hopefully, We Won't Touch the Bottom of the 90s Again. *NIN*, 53–55 [In Serbian]

¹⁹ The thick description is actually a close, intimate description advocated and applied by Geertz, best explained in his famous study *The Anthropologist as Author* (Geertz, 2010).

²⁰ Ernesto Sabato rightly states: “Again, there is a duality of the writer, the duality between what is imagined and what is realized (Barone, 2019, p. XV).”

Web

<http://ritamgrada.rs/kragujevac/vesti/peraci-sofersajbni-ne-daju-nam-da-radimo-teraju-da-krademo/> [In Serbian]

<http://ntv.rs/praznuju-i-peraci-sofersajbni-video/> [In Serbian]

APPENDIX / ПРИЛОЗИ

Фотографија 1: Баш смо zgodни!
(фото: Д. Тодоровић, 2019)

Photo 1: So handsome!
(Photo: D. Todorović, 2019)

← НАЗАД

← ВАСК

Фотографија 2: Власт ме пази.
(фото: Д. Тодоровић, 2019)

Photo 2: The authorities
are watching over me.
(photo: D. Todorović, 2019)

← НАЗАД

← ВАСК

← НАЗАД

← BACK

Фотографија 3: Хитро сам момче! (фото: Д. Тодоровић, 2019)

Photo 3: I'm an agile man! (Photo: D. Todorović, 2019)

← НАЗАД

← BACK

Фотографија 4: Снежи ли, снежи... (фото: Д. Тодоровић, 2019)

Photo 4: It's snowing and snowing... (photo: D. Todorović, 2019)